

ATATÜRK VE BİLİM ANLAYIŞINA BİR BAKIŞ

ESİN KÂHYA*

Genellikle Atatürk dendiğinde asker ve devlet adamı Atatürk akla gelmektedir; onun bilime duyduğu saygı, başta üniversite olmak üzere, eğitime duyduğu ilgi onun bu çok bilinen özelliklerini çok geride bırakmıştır. Çünkü, Atatürk bu hususların önemini başlangıçtan itibaren fark etmiş bir devlet adamıdır. Atatürk'ün bilime, bilgiye, öğrenmeye duyduğu ilgiyi biz onun sadece sözlerinden değil, yaptıklarından da öğreniyoruz. Onun bilim hakkındaki düşüncelerini veren şu cümleleri bilime verdiği önemi ve değeri bize göstermektedir:

"Dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, muvaffakiyet için, ne hakiki müşid ilimdir, fendir; ilim ve fennin haricinde müşid aramak gaflettir, cehalettir, dalâletir. Yalnız, ilim ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekamülünü idrak etmek ve terakkiyaını zamanında takip eylemek şarttır."¹

Buradaki alıntudan da anlaşılacağı gibi, Atatürk bilimin ne demek olduğunu kavramakla kalmadığını, onun bir ülke, bir memleket, bir millet için ne anlama geldiğini de gayet iyi kavradığını göstermektedir. O, bilimin bir ülkenin belli bir refah seviyesini yakalayabilmesi için gerekli olduğunu vurgulamaktadır.

Bir uygarlığın doğuşunda ve gelişmesinde daima bilim yol gösterici olmuştur. Bilim tarihini incelediğimiz zaman bunun örneklerini görebiliyoruz. Bunun en güzel örneklerinden birisini İslam Dünyasının gelişim sürecinde ve diğer bir güzel örneğini de on ikinci yüzyıldan itibaren Batının yeniden şekillenmesinde, feodal sistemin yıkılması ve Avrupa ülkelerinde bilimin gelişim sürecinde gözlemleyiz.

Birinci örnekte, yani İslam dünyasında, İslamiyetin doğuşundan sonra, siyasî sınırların genişleyip, gelişmesinin yanı sıra, bilinçli halifeler ve devlet adamları sayesinde belli başlı bilimsel eserlerin Arapçaya çevrildiğini ve mevcut bilimsel bilginin en iyi bir şekilde Arapçaya kazandırılmaya çalışıldığı gözlenmektedir. Bu faaliyetün temelini teşkil eden dil çalışmaları ise daha

* Prof. Dr., Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Aydın Sayılı, "Atatürk ve Bilim," *Atatürkçülük*, Ankara 1983, s. 74.

önce yapılmaya başlanmış ve dil belli başlı kalıplara oturtulmuştur. Çünkü çeviri faaliyetinde dil öncelikli olarak önem taşımaktadır. Bu çalışmaların sonunda çok iyi işlenmiş bir bilim dilinin ortaya çıkacağını görüyoruz. Bugün bile İslam dünyasında kaleme alınmış eserlere bakıldığında yakın anlamlara gelen birkaç sözcüğün bulunduğunu görmekteyiz ki, bu da dilin ne kadar geliştiğini gösteren önemli bir delildir. Ayrıca, yine o dönemde, idarecilerin de desteği ile bilimsel kurumlaşmanın başladığını ve geliştiğini belirlemekteyiz. Bunların arasında çeviri faaliyetinin yürütüldüğü Beytül-Hikme'yi, gözlemevelerini ve hastaneleri sayabiliriz.

Aynı şekilde de Avrupa'da on ikinci yüzyıl Rönesans'ı da denen hareket sırasında başlangıcındaki ilk teşebbüslerden biri bilimsel eserlerin Latinceye çevrilmesidir. Arapçadan yapılan bu çeviriler sayesinde mevcut bilgi ve teknik Avrupa'ya taşınmıştır. Avrupa'da, dil çalışmaları ve bilimin gelişmesinde sürekliliği ve kaliteyi sağlayacak eğitimde kurumlaşma hareketleri başlatılmıştır. Batıdaki bu yeniden yapılanmada medreseler model alınarak, üniversiteler kurulmuştur.

Burada verilen örneklerden de anlaşılacağı gibi bilimsel çalışmanın başlaması ve yapılabilmesi için,

- a. dil ile ilgili temel çalışmaların yapılması;
- b. eğitimin yeniden yapılması;
- c. araştırma kurumlarının kurulması;

d. hepsinden de önemlisi bu çalışmalara önem verilerek, maddî ve manevî olarak desteklenmesi gerekmektedir.

1923 itibariyle kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde atılan adımları ve yapılan değişimleri gözlediğimiz zaman bunların adım adım gerçekleştirilmek üzere belli atılımların yapıldığını gözlemekteyiz. Her şeyden önce Atatürk'ün bilim adamlarını ve bilimsel faaliyeti desteklediği bilinmektedir. Öyle ki, aldığı kararlarda ve atacağı her adımda konuyla ilgili kişilere danıştığı ve ancak ondan sonra karar vererek, belli adımları atacağı bilinmektedir. Şüphesiz ki, bilimsel faaliyetin temellerinde, ülkedeki mevcut insanların mümkün olduğunca okuma ve yazmayı öğrenmeleri gerçeğini kabul eden Atatürk, yaptığı yenilik hareketleri arasına okuma yazmanın yaygınlaştırılmasını almayı ihmal etmemiştir. Ancak, kullanılmakta olan Arap alfabesinin öğrenilmesindeki güçlüğü göz önünde bulundurarak, onun yerine daha kolay öğrenilebilecek olan Latin alfabesinin resmî alfabe olarak kabulünü önermiştir. Ayrıca, okuma-yazma seferberliği ilan ederek, mümkün olduğu kadar hemen her yaşta insanın okumayı öğrenmesini zorunlu kılmıştır. Yine bu pa-

ralelde olmak üzere, beş yıllık eğitimi zorunlu hale getiren Atatürk, her türlü kötülüğün kaynağının cehalet olduğunu da bir defa daha vurgulamıştır. Bu konuda Atatürk şöyle demektedir:

"Çok işler yapılmıştır, ama bugün yapmak zorunda olduğumuz son değil, fakat çok gerekli bir iş daha vardır: Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir, vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanseverlik ve milliyet severlik görevi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşünelim ki, bir milletin bir heyet-i içümaiye'nin yüzde onu okuma-yazma bilir, yüzde sekseni bilmez nevidendir. Bundan insan olanlar utanmak gerekir."²

Atatürk 1 Ağustos 1928 yılında Sarayburnu Parkında yaptığı toplantıda ise şöyle demiştir.

"Milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir. Türkün seciyesini anlamayarak kafasını birtakım zincirlerle saranlardır. Artık mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız."

"Aziz arkadaşlarım, her şeyden evvel her inkişafın ilk yapı taşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasatdan evvel büyük Türk milletine onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde, kolay okumak yazma anahtarını vermek lazımdır. Büyük Türk milleti cehaletten az emekle kısa yoldan ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan böyle bir vasıta ile sıyrılabilir. Basit bir tecrübe Latin esasından Türk harflerinin, Türk diline ne kadar uygun olduğunu şehirde ve köyde yaşa ilerlemiş Türk evletlerinin ne kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır. Büyük Millet Meclisinin kararıyla Türk harflerinin katıyen ve kanuniyet kazanması bu memleketin yükselmesi mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır. Milletler ailesine münevver, yetişmiş büyük bir milletin dili olarak elbette girecek olan Türkçeye bu yeni canlılığı kazandıracak olan Üçüncü Büyük Millet Meclisi, yalnız ebedî Türk tarihinde değil, bütün insanlık tarihinde mümtaz bir sima kalacaktır."

Ayrıca Atatürk eğitimin milli olması konusunda ısrarla durarak, ilk defa ulusal bir eğitim politikasından söz etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, birden çok milletten meydana gelmiş olup, imparatorluğun farklı yerlerinde farklı eğitim sistemleri hakimdi. Bunların bir kısmı lâik eğitim verirken, bir kısmı da dinî esasa dayalı bir eğitim vermekteydi. Özellikle de azınlıkların açmış oldukları bazı dinî okulların ülke için ne kadar zararlı olduğu ülkenin istiklali için yapılan mücadele sırasında açık ve seçik olarak ortaya çıkmıştı. Ata-

² Ömer Asım Aksoy, *Atatürk ve Dil Devrimi*, Ankara 1963, s. 16.

türk'ün ısrarla üzerinde durduğu noktalardan biri karmaşaya sebep olan eğitimdeki bu farklı tip yapılanmanın kaldırılması ve ulusal eğitim ve öğretim veren okulların kurulması idi. Bu bağlamda olmak üzere, tevhid-i tedrisat yasası çıkarıldı.³

Ancak böyle bir eğitim sistemi geleceğin bilim ve fikir adamlarının yetiştirilmesine imkan verebilirdi. Çocuğa belli kavramları kazandıran, vatanını, milletini sevdiren, belli kültür değerlerini veren bir eğitim sistemi benimsemeli ve uygulanmalıydı. Onun bu düşüncesini bize aksettiren şu sözlerinden de bunu belirlemek mümkündür:

"Yetiştirilecek çocuklarımıza, gençlerimize, öğrencelerinin sınırı ne olursa olsun, her şeyden önce Türkiye'nin bağımsızlığına, kendi benliğine, ulusal geleneklerine düşman olan bütün öğelerle mücadele gereği öğretilmelidir."

Ayrıca ülkenin korunması, millî birlik ve beraberliğin sağlanabilmesinde de aynı şekilde, eğitimin önemini vurgulayarak, "bir ulus irfan ordusuna sahip olmadıkça, muharebe meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin, o zaferlerin kalıcı sonuçlar vermesi ancak irfan ordusunun varlığı ile mümkündür," demektedir.

Burada önemli konulardan birisi de Atatürk'ün dille ilgili olarak attığı adımlardır. Aslında, Atatürk harf devrimi ile dil devrimini birbirini bütünler nitelikte olarak kabul etmiştir. Bunu şu sözleriyle ifade etmiştir:

"Bizim ahenktar, zengin lisanımız, yeni Türk harfleriyle kendisini gösterecektir."⁴

Bir ülkenin bilimsel faaliyetini kendi dilinde yapması, bu yolla insan topluluklarına erişebilmesi ve sesini duyurabilmesi için her şeyden önce dilinin belli özelliklere sahip olması gerekiyordu. Atatürk için, her ne kadar o dilci değildi, deniyorsa da, ancak dilin millî birlik ve kültür için olan önemini çok iyi bildiği de inkar edilemez bir gerçektir. Bundan dolayıdır ki, onun da teşviki ile, Milli Eğitim Bakanlığı adına 1920-1930 yılları arasında Anadolu ağzından Türkçe kelimeler derlenmiştir.

Yine aynı paralelde olmak üzere, bütün bu dil problemlerinin tartışıldığı I. Dil Kurultayı toplanmıştır (26 Eylül 1932). Bu toplantıda hemen bütün dil problemleri tartışılmıştır. Ayrıca, Atatürk Dil Kurumu'nun kurulmasına ön

³ Kanun no: 430. Tarih 3 Mart 1924.

⁴ Atatürk'ün Söyev ve Demeçleri, I, 1945, s. 345-346.

ayak olmuştur. Bu kurumun kuruluşunun gayesi Türk dilinin kökenini, mevcut terminolojisini ve akraba dillerle ve Anadolu'daki dillerle olan münasebetini belirlemektir. Dil milletlerin felsefi ve bilimsel olarak kendilerini ifade aracı idi. Onun şekillenmesi, zenginleşmesi demek o ülkede bilim ve felsefe adına bazı faaliyetlerin en önemli göstergesi idi. Dil Kurumu'nun yapacağı işler arasında şu konular vardı: Türkçenin Sami dillerle karşılaştırılması, Sümer dilleriyle karşılaştırılması, Türkçe ve Sümer dilleri ve Hint-Avrupa dilleri arasında münasebet gibi. Türkçenin yerinin belirlenmesi konusundaki çalışmaların yanı sıra, Türkçenin kendi içinde gelişmesini, halk ve divan edebiyatındaki Türkçenin özellikleri gibi salt dil çalışmaları da bulunmaktaydı. Bunlara ilave olarak, Türkçenin bir bilim dili olup olamayacağı ve dilin yabancı kelimelerden temizlenerek iyi bir bilim ve düşünce dili olması yolunda çalışmalar da yapacaktı.

Atatürk, Dil Kurumu'nun bilimsel ve felsefi gelişimin temelini teşkil edecek olan dil çalışmalarında bir ölçüde onu tamamlayıcı nitelikte olmak üzere, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kurulmasını sağladı. Bu fakültede kurulan ölü diller, Türk dili ve edebiyatı, Doğu dilleri ve Batı diller ile mukayeseli dil çalışmalarıyla Türkçe'nin köklerinin tespiti ve daha sağlam temellere dayanması sağlanacaktı. Böylece bu temeller üzerine bilim ve felsefe dili olarak Türkçe gelişecekti.

Yine bilimsel faaliyet için gerekli olan adımlardan biri de, bilimsel formasyonu verecek olan kurumların düzenlenmesi idi. Aslında, hemen her ülke gelişen ve değişen bilimsel sürece paralel olarak bunu yapmaktaydı. Bilim dinamik olduğuna göre, onun eğitim ve öğretimini yaptırın kurumların kurulduğu günün kılıpları içinde kalması söz konusu olamazdı. Bu temel esasa dayalı olarak, Atatürk'ün 1933 tarihinde üniversite reformu yaptığı gözlenir. Bu reform hareketi sırasında, eğitim ve öğretim programları bütünüyle gözden geçirilip, yeni bir yapılanmaya tabi tutulmuştur.

Mevcut yüksek öğretimde özellikle eleştirilen belli başlı noktalar, verilen dersler daha çok ansiklopedik mahiyette olması, yani ders verme sistemlerinin eskiliği, pratik uygulamaların azlığı, seminerlerin azlığı, Türkçe yayınların eksikliği, öğretim elemanlarına ödenen düşük ücret, ve dolayısıyla öğretim elemanlarının ek bazı işler yapması, öğretimin yeterince özgür olmaması idi. Ayrıca öğrencinin yabancı dil bilgisinin yeterli olmaması da önemli eksikliklerden biri idi.⁵

⁵ H. Widmann, *Atatürk Üniversite Reformu*, İstanbul 1981.

Bütün bu eksiklikler belirlenip, düzeltilmeye çalışılmıştır. Bunun için programlarda ve öğretim kadrosunda yapılan bazı değişikliklerin yanı sıra yurt dışından getirilen yabancı öğretim elemanlarıyla öğretim kadrosu desteklenmeye çalışılmıştır. Yine bu paralelde olmak üzere, Almanya'daki rejimden şikayetçi olan bilim adamlarına o dönemde kucak açılması, bunlara Türkiye'deki eğitim ve öğretim kurumlarında yer verilmesi de, onun bilimsel çalışmada bilimin bir başka özelliğini, yani bilimin vatani olmadığı, ancak bilim adamının vatani olduğu gerçeğini de gayet iyi özümsemediğinin bir delilidir.

Hatta Amasya Kongresi'nde (25/26 Temmuz 1919) alınan karar eğitim ve öğretimin yaygınlaşması konusunda ilgili olarak, gerekirse yabancı ülkelere den öğretim elemanı getirilebileceği söz konusu edilirdi.⁶

Atatürk'ün 1933 reformunda ve yeni öğretim kurumlarının kurulmasında üzerinde durduğu noktalardan birisi fakülte teriminin kullanılmasını istemesi idi. Çünkü ona göre yüksek okullar olmalıydı; bunlar meslekî eğitim verecek olan kurumlardır. Ancak fakültelerin görevi çok daha başka idi; onların görevi araştırma yapmak. Öğretim ona göre düzenlenmeliydi. Yine bu reform hareketleri sırasında üzerinde durulan başka bir nokta ise, öğretim dolayısıyla yabancılaşma ve bunun toplumdaki getireceği tepkilerin de göz önünde bulundurulması idi. Bir başka ifade ile bilim adamı bu toplum için vardı; bu toplum için ve bu toplum adına çalışmalarını yapacaktı.

Bilindiği gibi, medeniyet dediğimiz zaman insanın yaşamını ilgilendiren hemen her şey, yani, adet, gelenek, görenek, dil, sanat eserleri, bilimsel bilgisi, buluşları, sanatı, dinsel inançları, toplumsal ve siyasi kurumları, sanayi tesisleri bunun içine girmektedir. Deyim yerinde ise bir toplum, bütünüyle bir canlı gibi düşünülecek olursa, bu canlının hemen her fonksiyonu medeniyet içinde yer alır ve şüphesiz ki bütün bu faaliyetler içinde gerçekten, önemli yeri olan bilimsel faaliyetin, diğerlerinden ayrı olarak gelişmesi, hatta varlık göstermesi söz konusu olamaz. Dolayısıyla ki, bunun bilincinde olan Atatürk bütün bu kurumları bir arada düşünüp, birlikte ele almıştır; onların birbiriyle olan sıkı bağlarını gözden kaçırmaksızın gerekli gelişim sürecini başlatmıştır.

Bu kısa yazıda sadece bunlardan bilimsel faaliyeti doğrudan ilgilendiren ve onun vazgeçilmez unsurları olan eğitim ve dil konuları daha çok vurgulanmıştır. Çünkü bilimsel faaliyet belli bir temele dayanır, ve belli bir bilimsel faaliyetin bir ülkede şekillenebilmesi için, orada bu faaliyetin yapıldığını

⁶ *Nutuk ve Söylev*, Ankara 1989, c. 1, s. 127.

gösteren en belirgin işaret, o ülkenin ana diliyle ifade edilmiş olmasıdır. Zaten, eğer bir ülkenin dili yazı dili olarak kullanılmıyorsa, düşünce dili olarak gelişmesi de söz konusu olamaz. Dolayısıyla, Türkiye'de bilimsel faaliyet ve dilin gelişmesinden söz edebilmek için bilim dilinin de bilimsel ve felsefi bilginin ifade aracı olarak gelişmesi gerekir. Bunun için sadece bilim adamlarının değil, dilcilerin de bu gelişim sürecinde yol gösterici olarak önemli bir rol üstlenmiş olduğunu söylemek gerekir.

Bilimsel faaliyetin gelişebilmesi için üniversitelerin yanı sıra, onların çalışmalarında destek olacak nitelikte araştırma kurumlarının da kurulması gerekirdi. Avrupa'da bilimin gelişim sürecini inceleyecek olursak, görürüz ki, on üçüncü yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan ve eğitim ve öğretim süreci olarak kurumlaşmaya başlayan bilimsel faaliyet, on yedinci yüzyıldan itibaren, bilimsel faaliyeti ve bilim adamını maddî ve manevî olarak desteklemek üzere kurulan kurumlarla daha da hız kazanmıştır. Bunun en güzel örneklerinden birisi de İngiltere'de kurulan Royal Society'dir. Bu kurumlar bilimsel faaliyeti desteklemekle kalmamış, bilim-teknoloji arasındaki ilişkiyi de sağlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nde Atatürk tarafından bilim adına atılan adımlar meyvesini vermiş; bu hareketleri kurumlaşma izlemiştir. Maden Teknik Arama Enstitüsü, Milli Kütüphane ve halk kütüphaneleri ve daha da önemlisi TÜBİTAK ve daha sonra kurulan TÜBA'nın Türkiye Cumhuriyeti'nin bilim hayatında önemli bir yeri vardır. Örneğin TÜBİTAK'ın "Bilim Adamı Yetiştirme Birimi" genç yeteneklere ve genç bilim adamlarına fırsatlar yaratmaktadır.

Daha önce Osmanlı İmparatorluğu'nda, on sekizinci yüzyıldan itibaren yapılan bir hatanın yani bilimsel gelişim yerine, teknolojinin öncelikli olarak ele alınmasının ve konunun tek boyutlu olarak düşünülmesinin (sadece teknik ilerlemenin Batı ile aradaki gelişim farklılığının kapatılabileceğinin varsayılması) cezası çok ağır olarak ödenmiştir. Atatürk tarafından atılan adımlarla bilimin öncelikli olarak ele alındığı bilimsel kurumların gelişim sürecinden de belirlenebilmektedir. Ancak bu teknolojinin ihmal edildiği anlamına gelmez.

Atatürk, yukarıda verilen açıklamalardan da anlaşıldığı gibi, daima bilimsel faaliyeti desteklemiş ve bu konudaki görüşlerini değişik ortamlarda dile getirmiştir. Bilimin önemini vurgulayan Atatürk bilimin yanı sıra, on dokuzuncu yüzyıldan itibaren bilimsel faaliyetin gelişmesinde önemli yeri olan ve halen hayatımızın vazgeçilmez bir parçası olan teknolojinin önemini de vurgulamıştır. Bilimin yanı sıra, teknolojiyi de telaffuz etmiş.

Bilindiği gibi, on dokuzuncu yüzyılda bilimin gelişim hızı teknolojinin de desteği ile daha hızlanmış. Bilimsel çalışmalarla elde edilen bilgiler, teknolojiye uygulanmış ve teknikteki gelişmeler de bilimsel faaliyetler sırasında kullanılmıştır. Bunun en belirgin delili bu dönemde hemen bütün bilimsel çalışmaların laboratuvar ortamında yapılmaya başlanmasıdır. Bunun sonucu olarak, örneğin deneysel fizyoloji gibi bilim dalları doğmuş ve önemli gelişmeler kaydetmiştir. Ayrıca, bilim bu sayede daha kesin bilgi ve rebilmiştir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni 'muasır medeniyetler' seviyesine çıkartmak isteyen Atatürk bu ikisinin birlikte önemli olduğuna işaret eder. Onun şu sözleri bu görüşlerini bize açıkça göstermektedir:

"Arkadaşlar, bundan sonra pek mühim zaferlere kavuşacağız. Fakat bu zaferler süngü zaferleri değil, iktisat ve ilim ve irfan zaferleri olacaktır. Ordumuzun şimdiye kadar istihsal ettiği muzafferiyetler memleketimizi halası hakikiye sevk etmiş sayılmaz. Bu zaferler ancak müstakbel zaferimiz için kıymetli bir zemin hazırlamıştır. Muzafferiyet-i askeriyemizle olmayalım. Yeni ilim ve iktisat zaferlerimize hazır olalım."⁷

Yine aynı paralelde olmak üzere bir başka konuşmasında da şöyle demektedir:

"Bu yıl içinde denizaltı gemilerinizi memleketimizde yapmaya başladık. Hava kuvvetlerimiz için yapılmış olan üç yıllık program büyük milletimizin yakın ve şuurlu alakasıyla şimdiden başarılı sayılabilir. Bundan sonra için bütün tayyarelerimizin ve motorlarımızın memleketimizde yapılması ve harp hava sanayimizin de bu esasa göre inkişaf ettirilmesi iktiza eder."⁸

Buraya kadar verilen açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, Atatürk ülkenin gelişmesinin ancak bilim ve teknolojideki gelişmeyle olabileceğini vurgulamaktadır.

Bu yıl Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünün 60'ıncı yılına erişmiş bulunuyoruz. Ayrıca Cumhuriyetimizin de yetmiş beşinci yılını kutluyoruz. Şüphesiz yapılacak iş, bir taraftan bu yetmiş beş yılda Atatürk tarafından hedeflenen yere ne kadar yaklaşılabilirdiği ya da varılıp varılmadığını belirlemek ve daha sonraki yıllar için de, onun da ifade etmiş olduğu gibi, 'muasır medeniyet' seviyesini yakalamak, bilim, teknoloji ve felsefe olarak, zamanımız ülkelerinin gerisinde kalmamak, hattâ onların önünde olmaya çalışmak olmalıdır.

⁷ Aydın Sayılı, a.g.e., s. 76.

⁸ A.g.e., s. 77.